

Валерій Михайленко

**РЕЦЕНЗІЯ НА МОНОГРАФІЮ
КІЙКО С. В. „ОМОНІМІЯ В МОВІ І МОВЛЕННІ”
(Чернівці: Видавничий дім „Родовід”, 2014. – 544 с.)**

Наукова монографія Світлани Василівни Кійко (Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича) присвячена дослідженню омонімії як мовного і мовленнєвого явища в руслі синергетичної наукової парадигми на матеріалі німецької мови. Об'єкт дослідження – внутрішньомовні омоніми різних типів. Предмет дослідження – морфологічні, семантичні, структурні, синтаксичні особливості внутрішньомовних омонімів, а також системотворчі і синергетичні потенції омонімії як мовного і мовленнєвого явища.

Сучасна лінгвістика вирізняє омонімію на лексичному, граматичному й синтаксичному рівнях, проте вказані типи мовної неоднозначності досліджені різною мірою. У спеціальній літературі дотепер відсутній цілісний, системний аналіз особливостей омонімії слів різних частин мови, а також внутрішньочастиномовної і міжчастиномовної граматичної омонімії. Праці багатьох лінгвістів відображають лише поодинокі характеристики, аспекти функціонування та використання омонімічних одиниць, містять окремі спостереження за специфікою вияву омонімічних відношень у їх семантичних структурах на лексичному, граматичному і синтаксичному рівнях. Тому дослідження омонімії, здійснене С.В. Кійко не на окремих (хоча й показових) прикладах, а в їх повному, репрезентативному обсязі, є актуальним. Аналіз явища омонімії в руслі синергетичного підходу дозволяє отримати нові знання як про онтологію омонімії, так і про організацію мови загалом, саморегуляцію її окремих явищ, перебіг комунікативних процесів тощо.

У монографії авторка зосередила свою увагу на виявленні і комплексному аналізі випадків внутрішньомовної омонімії на матеріалі німецької мови. Для ґрунтовного опрацювання запропоновано таку структуру роботи: передмова, п'ять основних розділів,

післямова, список використаних джерел, список лексикографічних джерел, список ілюстративних джерел і додатки.

У першому розділі „Теоретичні засади вивчення омонімії” прослідковано історію дослідження внутрішньомовної омонімії, починаючи з праць античних філософів, і викладено теоретичні засади дослідження внутрішньомовної німецької омонімії як різновиду лінгвальної неоднозначності. С.В. Кійко детально зупиняється на низці дискусійних питань, зокрема, випадковості чи закономірності появи омонімії, причинах збереження омонімів у мові й мовленні, співвідношенні полісемії й омонімії, користі чи шкідливості цього мовного явища, причинах і джерелах появи омонімів, проблемах симетрії й асиметрії в мові і мовленні тощо. Оскільки омонімія – це явище, яке безпосередньо впливає з факту неізоморфності плану вираження й плану змісту мови, то для визначення поняття „омонімія” авторка коротко наводить різні погляди на слово як основну одиницю мови, лексичне й граматичне значення слова, його семантичну і смислову структуру. У роботі С. В. Кійко пропонує широке трактування омонімів як слів однієї і тієї ж мови в один і той же період її існування, які тотожні одне одному в плані вираження, проте відрізняються лексичною і / або граматичною семантикою. Це визначення дозволяє запропонувати власну класифікацію лексичних омонімів з урахуванням частини-мовної належності омонімів, їх походження, функціональних характеристик, семантики й симетрично-асиметричних відношень між вказаними параметрами.

Другий розділ „Матеріал і методи дослідження” присвячено принципам організації вибірки різних типів омонімів – омографів, омофонів, оморфів тощо. Заслуговує уваги кількість опрацьованого матеріалу: 7820 лексичних і лексико-граматичних омонімів (3623 оморяди), 415 омофонів (190 оморядів), 6403 омонімічні аббревіатури, 99537 оморядів міжчастини-мовних граматичних омонімів, тобто загалом 417 223 оморяди, кожен з яких містить від двох до шести (а в аббревіатурах – від двох до сімдесяти восьми) компонентів.

У третьому розділі „Омонімія в мові” описано місце омонімії як лексико-семантичного явища у словниковому складі сучасної німецької мови, кількісно та якісно проаналізовано різні підтипи омонімів, омографів та омофонів, визначено частини-мовну

належність лексичних омонімів і здійснити їх семантичну класифікацію за тематичними групами. Авторка детально висвітлила причини і шляхи появи гомогенних і гетерогенних омонімів, простежила процес транспозиції власних назв в апелятиви як одного із засобів поповнення омонімного складу, проаналізувала мотиваційні зв'язки між компонентами омогруп та оморядів у мові й описала виконання ними системоутворювальної та саморегулювальної функцій.

У четвертому розділі „Омонімія в мовленні” встановлено основні принципи опису текстової омонімії й розглянуто різні підходи до її тлумачення. На основі суцільної вибірки граматичних омонімів німецької мови описано омонімію категорійного значення й сформовано повний реєстр моделей міжчастиномовних морфологічних омонімів німецької мови. Авторка критично розглянула наявні інтерпретації синтаксичної омонімії в рамках основних методів синтаксичного аналізу речень й проаналізувати засоби породження асиметрії між формою і змістом на рівні синтаксису. Особлива заслуга С. В. Кійко полягає в класифікації різних видів неоднозначних висловлювань німецької мови й встановленні їх структурних особливостей.

П'ятий розділ „Синергетичні потенції омонімії як мовного і мовленнєвого явища” присвячено застосуванню основних принципів і понять лінгвосинергетики до явища омонімії. Розглянуто омонімію в діахронії, принципи семантичної диференціації омонімів у синхронії, пояснено когнітивні процеси, які визначили формування і розвиток семантики гомогенних омонімів. Авторка встановила статистичні закономірності розподілу міжчастиномовних омонімів й описала функціональну трансорієнтацію як параметр самоорганізації мовної системи.

У роботі використано низку методів лінгвістичного аналізу. Основним у роботі є індуктивний метод, який визначив напрям дослідження від накопичення мовного матеріалу до його систематизації і встановлення закономірностей функціонування мовних одиниць. Відбір та аналіз омонімічних одиниць здійснено з використанням низки методів і прийомів: суцільної вибірки, аналізу дефініцій, систематизації та класифікації омонімічних одиниць на основі розроблених критеріїв і опозицій. Метод словникових дефініцій уможливив порівняння денотативних значень

компонентів оморядів і встановлення відмінностей в їх семантиці. Метод компонентного аналізу дав змогу розкласти семантичну структуру на мінімальні значущі одиниці, виявити, чим зумовлене розходження семантики гомогенних омонімів. Психолінгвістичні методи дозволили виявити асоціації носіїв мови до певних омонімів і розглянути омонімію з погляду когнітивного оператора норми / відхилення від норми. Корпусний аналіз застосовано для опису явища текстового розширення мовної омонімії й встановлення частоти різних моделей синтаксичної неоднозначності. У студії використано кілька видів статистичного аналізу: кореляційний аналіз, критерій χ^2 (хі-квадрат), показник близькості W для дослідження збігів чи розходжень семантичних та стилістичних характеристик внутрішньомовних омонімів. Окрім того, вжито елементи структурного, словотвірного, семантичного й історико-етимологічного аналізу. Новим є застосування семантико-когнітивного аналізу для пояснення когнітивних процесів, які визначили формування і розвиток семантики гомогенних омонімів, та для поглибленого вивчення лексичної і граматичної семантики оморядів і оморядів. Узагальнення та інтерпретацію результатів спостережень здійснено в руслі синергетичної наукової парадигми.

Наукова новизна дослідження С. В. Кійко визначається потребами дослідження асистемних явищ у мові і мовленні, до яких належить омонімія. Уперше на широкому фактичному матеріалі цілісно і системно висвітлено основні проблеми внутрішньомовної омонімії різних класів слів, покласифіковано матеріал за частиномовним статусом омонімів, встановлено особливості омонімії власних назв та абрєвіатур, простежено основні тенденції переходу слів з одного лексико-граматичного розряду до іншого стосовно кожної оморяди, проаналізовано різні випадки граматичної між частиномовної омонімії та описано явище розширення омонімії в мовленні. У роботі запропоновано низку нових засадничих підходів для розгляду внутрішньомовної омонімії в мові і мовленні. Зокрема, новим є трактування омонімії як динамічного явища в руслі синергетичного підходу до мови, що дозволяє створити цілісну концепцію омонімії, яка об'єднує дискретно-структурний і континуально-структурний принципи дослідження лінгвістичного об'єкта і дає всі підстави стверджувати, що властивості омонімії не стільки притаманні явищу самі по собі,

скільки породжені умовами його існування і характером, способом становлення цих властивостей.

Загалом монографія кандидата філологічних наук, доцента С. В. Кійко є завершеним самостійним науковим дослідженням, виконаним на актуальну тему, має новизну, наукову і практичну цінність і містить обґрунтовані висновки. Викладений у монографії матеріал свідчить про глибоку обізнаність автора з новітніми підходами до тлумачення омонімії як мовного і мовленнєвого явища, гарне володіння методами і прийомами лінгвістичного аналізу. Монографія буде корисна для фахівців, яких цікавлять проблеми лексикології та семантики.

Доктор філологічних наук Михайленко В. В.